

Politiegeweld onder vuur

Jaap Timmer¹

In de zomer van 2015 stond politiegeweld sterk in de belangstelling. Een Arubaan overleed in Den Haag vermoedelijk aan de gevolgen van een ‘nekklem’ tijdens zijn aanhouding. De rechtbank Maastricht veroordeelde een agent tot twee jaar cel wegens het verwonden van een persoon met een politiekogel tijdens een actie. De rechtbank Rotterdam ontsloeg twee agenten van rechtsvervolging in relatie tot het dood schieten van een verdachte die omstanders had bedreigd met iets dat leek op een strijdbijl.

De ‘nekklem’ leidde tot demonstraties tegen onder meer politieracisme en tot een discussie over de toepassing van die techniek door de politie. De rechtszaken leidden tot discussie over de beoordeling van politiegeweld.

Deze bijdrage heeft tot doel om deze discussie over politiegeweld met behulp van empirisch onderzoek in een meer constructieve richting te duwen.² Na een empirische verkenning van het politiegeweld en enkele specifieke vraagstukken daarbinnen, waaronder de ‘nekklem’, volgen een analyse van de interne en externe beoordeling van politiegeweld en concluderende beschouwing.

Politiegeweld

De empirische basis van deze bijdrage is hoofdzakelijk een analyse van de gewelddelingen met betrekking tot de basispolitiezorg in 2010 van zes van de 25 voormalige politieregio's. Deze zes politieregio's waren verspreid over het land en waren representatief voor de Nederlandse politie in dat jaar. De informatie uit de gewelddelingen van de politie is aangevuld met de gegevens over de beoordeling, gegevens over integriteitsonderzoeken bij de politie³, Rijksrecherchedossiers over schietincidenten met letsel tot gevolg (1978-2014), beoordelingen van geweld-aanwendingen door hoofdofficieren van Justitie en gerechtelijke uitspraken ter zake van politiegeweld. Bij naar schatting 7% van alle aanhoudingen gebruikte de politie in

2010 geweld, van eenvoudig fysiek geweld tot gericht schieten. Dat betekent dat de politie naar schatting in 14.210 voorvallen geweld heeft gebruikt. Tabel 1 laat zien dat de meerderheid van het politiegeweld bestaat uit fysiek geweld en dat het gebruik van bijvoorbeeld het vuurwapen relatief gering is in omvang.

Tabel 1. Politiegeweld* in 2005 en 2010 in %

Jaar	2005	2010
Fysiek geweld	85	81
Wapenstok	10	10
Pepper spray	14	12
Diensthond	5	5
Vuurwapen		
- ter hand	5	11
- waarschuwingsschot	0,1	0,5
- gericht schot	0,1	0,5
Overig**	5	10

* Omdat per incident meer dan een soort geweld kan worden ingezet, telt deze tabel op tot meer dan 100%.

**Handboeien, portofoon, staaflamp, beredenen, elektrische wapenstok, voertuig, geïmproviseerd.

Nekkleem

Het fysiek geweldgebruik betreft een aantal soorten. Duwen en trekken (28%), naar de grond brengen van de verdachte (28%) en het aanleggen van een wurggreep of nekklem (26%) komen het meest voor (tabel 2). In vergelijking tot 2005 komen deze drie vormen minder vaak voor.⁴ Het verschil tussen de jaren 2005 en 2010 bij duwen en trekken (77% in 2005) heeft vermoedelijk ook te maken met verschillen in meetmethode en verschillen in registratie. Het valt op dat in 2010 vaker gebruik is gemaakt van bij de IBT aangeleerde technieken dan in 2005.⁵ Het gaat daarbij om:

- de armklem (20% in 2010 tegen 9% in 2005);
- de beenklem (5% in 2010 tegenover 1% in 2005);

» *Het gemiddelde beeld over veertig jaar is tamelijk stabiel*

- opbrengtechnieken (6% in 2010, in 2005 niet afzonderlijk gemeten).

Verder valt op dat het fixeren van de burger met 8% geregeld wordt toegepast. Hierbij wordt het gehele lichaam of hoofd van de burger met kracht tegen bijvoorbeeld een muur of auto geduwd, zodat de burger zich niet meer kan verzetten. De techniek waarbij één of meerdere agenten op ledematen van de burger gaan zitten (5%) heeft hetzelfde doel. Wellicht heeft dit te maken met de verandering van de training onder invloed van de wijziging van de Regeling Toetsing Geweldsbeheersing Politie (RTGP). Evaluatie van die RTGP leerde dat de toetsing te zeer gericht was op de vorm waarin agenten de technieken voor Aanhouding en Zelfverdediging (AZV) toepasten en te weinig op het resultaat, namelijk een veilige aanhouding (Stel e.a., 2009).⁶ Daarop zijn training en toetsing aangepast, realistischer geworden en waarschijnlijk daardoor ook voor agenten in de basispolitiezorg bruikbaar.

Tabel 2. Fysiek politiegeweld naar soort* (N=555; percentages)		
Soorten fysiek geweldgebruik	2010	2005
Duwen en trekken	28%	77%
Naar de grond brengen	28%	37%
Wurggreep/Nekklem	26%	43%
Armklem	20%	9%
Vuistslag	13%	10%
Schoppen	9%	7%
Fixeren burger	8%	n.b.
Overige opbrengtechnieken	6%	n.b.
Klap met de vlakke hand	5%	13%
Beenklem	5%	1%
Op burger zitten	5%	n.b.
Knietje	4%	5%
Overig	5%	1%

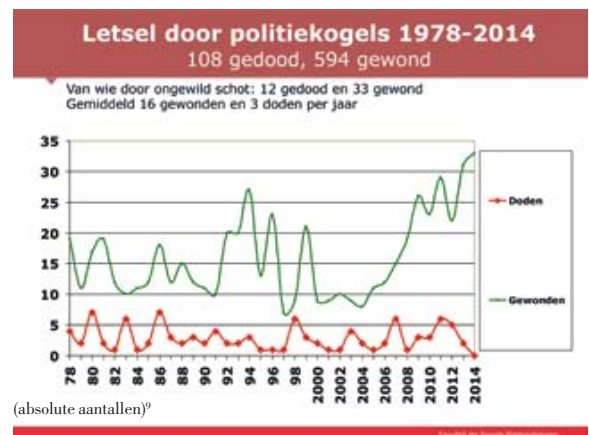
* Omdat per incident meer dan één soort geweld kan worden ingezet, telt deze tabel op tot meer dan 100%.

Letsel door politiekogels

Gemiddeld vallen er in Nederland jaarlijks drie doden en 16 gewonden aan burgerzijde door politiekogels. Grafiek 1 laat zien dat er fluctuaties zijn over de jaren, maar ook dat het gemiddelde beeld over bijna veertig jaar tamelijk stabiel is. Voor het eerst in vele decennia zijn er in 2014 geen doden gevallen door politiekogels.

De overheid moet zich altijd verantwoorden voor het gebruik van bevoegdheden, zeker als die bevoegdheden grondrechten van burgers schenden. Elke agent die geweld heeft gebruikt, moet dat melden aan de meerdere.⁷ De meerdere moet daar rapport van opmaken door middel van

het Landelijk Melding Formulier (verder LMF).⁸ Afhankelijk van de aard van het geweldgebruik en de ernst van de gevolgen, moet de politieleiding de melding doorzenden naar de hoofdofficier van justitie (HOvJ) ter beoordeling. Als er geen aanleiding is voor een nader onderzoek, blijft het na de melding tot een interne beoordeling door de leidinggevenden onder eindverantwoordelijkheid van de korpsbeheerder. Die beoordeling is gemandateerd via de korpsleiding naar de leiding van de politie-eenheid.

Grafiek 1.

Voorvallen van politieel vuurwapengebruik met (dodelijk) letsel en naar ander politieel geweldgebruik met zwaar lichamelijk letsel of ernstiger tot gevolg worden altijd onderzocht door de Rijksrecherche.¹⁰ Tenzij de HOvJ anders beslist, is de positie van de agent die geweld heeft gebruikt in het Rijksrechercheonderzoek die van getuige.¹¹ Als er toch twijfels komen over de rechtmatigheid van het geweldgebruik, kan het Openbaar Ministerie (OM) de agent alsnog als verdachte aanmerken. Over de periode 1999 tot en met 2008 werd 24% van de schietende agenten door het OM als verdachte aangemerkt. In de periode 2009-2010 was dat 12%. Het beeld lijkt te ontstaan dat agentschutters steeds vaker als verdachte worden aangemerkt, maar het tegendeel is het geval.

Ander politiegeweld (met letsel) waarover klachten of aangiften zijn, wordt doorgaans onderzocht door het bureau Veiligheid, Integriteit en Klachten (VIK) van de betreffende politie-eenheid. De beoordeling van de rechtmatigheid van het politiegeweld ligt voor politiegeweld met letsel of de dood tot gevolg en voor alle schietincidenten bij de HOvJ.

De politie heeft te maken met verschillende mogelijkheden tot rechtsbescherming voor burgers: het klachtrecht (intern en extern via de Nationale ombudsman); het tuchtrecht; het strafrecht via het OM en eventueel de strafrechter; het Europees recht via het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Deze procedures kunnen elkaar deels overlappen, maar hebben ook een eigen rechtssfeer. Om die reden kunnen zij naast elkaar bestaan en worden

uitgevoerd.¹² In deze bijdrage beperkt de analyse zich tot de interne, disciplinaire en strafrechtelijke procedures.¹³

Interne beoordeling

Iedere geweldmelding moet door een meerdere worden beoordeeld. Voor 2010 werd over 96% van de geweldmeldingen een beoordeling genoteerd. Dit was in 2005 nog 35%.¹⁴ Van de beoordelingen luidde in 2010 98% 'rechtmatig'. In 2% werd geoordeeld dat één of meerdere aspecten van het geweldgebruik niet in orde waren. Daarnaast waren er ook enkele gevallen waarin het geweldgebruik wel rechtmatig en conform de Ambtsinstructie 1994 was, maar waar de beoordelaar het desondanks nodig vond om een gesprek met de betreffende politieambtenaar aan te gaan.

Agenten hebben naar verluid weinig vertrouwen in de kwaliteit van de beoordeling en vinden dat die traag gaat en onduidelijk verloopt.¹⁵ Dit lijkt vooral te maken te hebben met beeldvorming. Uit ons onderzoek blijkt dat in 34% van de gevallen nog op de dag van het incident een oordeel wordt gegeven. In 69% gebeurt dit binnen een week. In de overige 31% laat een beoordeling dus een week of langer op zich wachten. In 11% is dit langer dan een maand, maar dan gaat het ook om de meest complexe incidenten en onderzoeken.

Tuchtrecht

Artikel 76 van het Besluit algemene rechtspositie politie (verder: BARP) bevat de tuchtnorm voor de politie: 'De ambtenaar die de hem opgelegde verplichtingen niet nakomt of zich overigens aan plichtsverzuim schuldig maakt, kan disciplinair worden gestraft'.¹⁶ Plichtsverzuim wordt gedefinieerd als: '... zowel het overtreden van een voorschrift als het doen of nalaten van iets dat een goed ambtenaar in gelijke omstandigheden behoort na te laten of te doen.'

Er zijn 12 categorieën van plichtsverzuim, waaronder: corruptie, aannemen van giften of kortingen, onverenigbare nevenwerkzaamheden, lekken of misbruiken van informatie, ongewenste omgangsvormen en bejegening en onrechtmatig geweldgebruik.¹⁷ Het politietuchtrecht kent sancties als: schriftelijke berisping, vermindering van salarisnummer of -schaal, schorsing voor bepaalde tijd, (voorwaarde-

lijk) ontslag.¹⁸ De voormalige bureaus voor interne onderzoeken van de politie (nu Veiligheid, Integriteit & Klachten VIK) deden in 2008 1.451 disciplinaire en strafrechtelijke onderzoeken tegen 1.453 medewerkers, in 2009 1.247 onderzoeken tegen 1.277 agenten en in 2010 1.304 onderzoeken tegen 1.424 agenten.¹⁹

In 2010 hadden 566 van die 1.304 interne onderzoeken betrekking op geweldgebruik (44%), waarvan 136 disciplinair en 430 strafrechtelijk werden onderzocht. Van de 136 disciplinaire zaken werd in 37 zaken plichtsverzuim en in 5 zaken een strafbaar feit geconstateerd. Gegronde is dus 31%. Van de 430 strafzaken tegen geweld hadden er 390 betrekking op mishandeling. Daarvan is in 21 gevallen (5%) een strafbaar feit geconstateerd. In 12 van deze 21 onderzoeken kreeg de betrokken politieambtenaar ontslag en in 2 zaken voorwaardelijk ontslag. De laatste juridisch-wetenschappelijke inhoudsanalyse van de integriteitonderzoeken van de politie dateert van 2004.²⁰

Strafrecht

Als het politiegeweld letsel heeft veroorzaakt en als de politie heeft geschoten, wordt dit op rechtmatigheid beoordeeld door de HOvJ. Onderzoeken naar politieel vuurwapengebruik met (dodelijk) letsel en naar ander politieel geweldgebruik met zwaar lichamelijk letsel of ernstiger tot gevolg worden uitgevoerd door de Rijksrecherche. Ander politiegeweld eventueel met letsel waarover klachten of aangiften zijn, wordt onderzocht door een bureau VIK. Het proces-verbaal van het bureau VIK of van de Rijksrecherche gaat ter beoordeling naar de HOvJ. De HOvJ beslist of er aanleiding is om de betreffende politieambtenaren te vervolgen of om bij de korpsleiding op een disciplinaire maatregel aan te dringen. Sinds 1998 geeft een OM-adviescommissie bestaande uit drie hoofdofficieren van justitie bij elk onderzoek naar een politieschietincident met letsel een beoordelingsadvies.²¹

Beslissing OM

De afdoening door het OM kan de vorm hebben van een sepotbeslissing of een vervolgingsbeslissing. Die beslissing stopt op het vermoeden of de vervolging zal kunnen leiden

tot een schuldigverklaring door de strafrechter. In enkele gevallen combineert het OM een sepot met een waarschuwing aan de agent of met een voorwaarde richting de politieleiding. In dat laatste geval vindt het OM bijvoorbeeld dat de politieleiding een tuchtrechtelijke sanctie aan de agent moet opleggen. Het OM kan daartoe een stok achter de deur zetten door middel van een voorwaardelijk sepot. In 2009 bijvoorbeeld gaf het OM in drie gevallen een sepot met als voorwaarde dat de politieleiding een disciplinaire sanctie moest opleggen. In één van die zaken bleef een disciplinaire sanctie uit en vervolgde het OM inderdaad, maar sprak de strafrechter de agentschutter vrij.

In de periode 1978-2000 seponeerde het OM 90 procent van de zaken waarin een burger door een politiekogel werd getroffen.²² In 2009 deed de Rijksrecherche 29 onderzoeken naar politieschietincidenten met letsel of de dood tot gevolg. In 2010 waren dat er 26. Van 43 van deze 55 dossiers lagen bij de OM-adviescommissie afdoeningadviezen (zie tabel 3). In ruim de helft (58%) van deze schietincidenten met letsel zijn de agentschutters niet vervolgd. Zij konden zich beroepen op een wettelijke bevoegdheid (art. 42 of 43 Strafrecht). Van de agentschutters kon 33% zich naar het oordeel van het OM beroepen op noodweer (41 Sr). In 4 van de 41 gevallen (9%) besloot het OM te gaan vervolgen, omdat het vuurwapengebruik niet rechtmatig was. Dit beeld is consistent met de periode 1978 tot en met 2000.²³

	2009	2010	Totaal	Percentage
Conform geweldbevoegdheid	10	15	25	58%
Noodweer	6	8	14	33%
Niet rechtmatig	3	1	4	9%
Totaal	19	24	43	100%

In de jaren 1980-1990 werd 75% van alle politieschietincidenten met letsel gerechtvaardigd met een beroep op noodweer. Met betrekking tot schietincidenten met letsel in 2012 konden de agentschutters zich in 67% van de gevallen volgens het OM beroepen op een wettelijk voorschrift (geweldbevoegdheid) als rechtvaardigheidsgrond.

Strafrechter

Van 1978 tot en met 2000 zijn op een totaal van 1.073 gemelde voorvallen van gericht schieten en 346 zaken waarbij burgers werden geraakt door politiekogels 31 agenten vervolgd. Tussen 1978 en 2013 zijn er 11 agenten schuldig bevonden en veroordeeld voor schieten met letsel, waarvan 10 met strafoplegging. De hoogst opgelegde straf was een celstraf van twee jaar in 1997, wegens doodslag, voor het doodschieten van een automobilist.²⁴

In 2013 lijkt zich een kentering te hebben ingezet in de strafrechtelijke vervolging, berechting en santionering van het politiegeweld, vooral het politieel vuurwapengebruik. Tot

dan vloeiden de meeste vervolgingen van agentschutters voort uit beklagprocedures bij het Gerechtshof (ex art. 12 Strafvordering). De laatste paar jaar vinden de meeste vervolgingen echter plaats op eigen initiatief van het OM. Zeker 16 agentschutters ontvingen de afgelopen ruim 2,5 jaar een bericht van vervolging. Het gaat dan in meerderheid om voorvallen waarbij de agentschutter zich beroept op de bevoegdheid om te schieten ter aanhouding. Zeker zes van deze agentschutters werden door de strafrechter veroordeeld. De straffen varieerden aanvankelijk van werkstraffen en boetes tot voorwaardelijke celstraffen. In 2015 legde de rechtbank Rotterdam evenwel een onvoorwaardelijke veroordeling tot een celstraf van een maand en later de rechtbank Maastricht een onvoorwaardelijke celstraf van twee jaar op aan een agentschutter. Tegen deze vonnissen loopt nog hoger beroep. Voor het eerst sinds 1997 werden agentschutters veroordeeld tot onvoorwaardelijke celfstraffen voor ambtshalve geweldgebruik. In 1997 veroordeelde het gerechtshof Arnhem een wachmeester der Kmar tot twee jaar cel voor het onrechtmatig doodschieten van een automobilist.

Analyse

Deze bijdrage had tot doel om de discussie over politiegeweld met behulp van empirisch onderzoek in een meer constructieve richting te duwen. Er is een beeld geschetst van de wijze waarop politie gebruik maakt van de bevoegdheid om geweld te gebruiken. Daarbij is duidelijk geworden dat er de laatste jaren vooruitgang is geboekt in de aard en kwaliteit van het fysieke politiegeweld. De meer riskante 'nekklem' of aanverwante technieken worden flink minder toegepast en meer gewenste en aangeleerde technieken juist meer. Dat juist nu die 'nekklem' tot incidenten en discussie leidt, is navrant.

Bij de interne beoordeling van politiegeweld keurt de politieleiding 98% van het gemelde politiegeweld goed. Veel meer geweldsaanwendungen dan gedacht worden op korte termijn na de melding beoordeeld en afgedaan. Over de beoordeling van politiegeweld bestaat geen systematische gegevensverzameling. Jaarlijks hebben enige honderden interne onderzoeken (tuchtrecht) betrekking op politiegeweld. Ook hier wordt in een minderheid van de voorvallen het politiegeweld als niet juist of niet rechtmatig beoordeeld. Van de 20 à 30 schietincidenten met letsel per jaar leiden er de laatste jaren enkele tot strafrechtelijke vervolging (strafrecht). Tussen 1997 en 2013 zijn er geen agenten door de strafrechter veroordeeld voor het neerschieten van een persoon. Sinds 2013 lijkt dit beeld te zijn gaan kantelen. Het OM stelt vaker op eigen initiatief vervolging in tegen agentschutters en de strafrechter gaat daar ook vaker in mee.

In de jaren 1980-1990 werd nog ongeveer 75% van alle politieschietincidenten met letsel gerechtvaardigd met een beroep op noodweer (meestal: zelfverdediging). Dit is aan het veranderen. Recente cijfers laten zien dat steeds meer agentschutters zich beroepen op de rechtvaardigheidsgrond wettelijk voorschrift (geweldbevoegdheden). Dit is verklaar-

baar uit verbeteringen in opleiding en training van politieambtenaren. Deskundiger docenten scholen en trainen agenten beter in kennis van en inzicht in de toepassing van hun geweldbevoegdheden ten behoeve van de uitvoering van de politietoetsing en ten behoeve van hun eigen veiligheid.

Agenten zijn zich meer bewust van hun geweldbevoegdheden, maken daar vakbekwamer gebruik van en beroepen zich ook vaker op de bijbehorende rechtvaardigingsgronden. Als het OM hier een correctie op wil aanbrengen, kan dat vrijwel alleen maar door de agent te dagvaarden voor doodslag of een poging daartoe. Dat is ongenueanceerd en diffamerend. Mede hierdoor vervolgt het OM soms toch niet en blijft een correctie onterecht uit. Het verdient daarom overweging om daarvoor in het Wetboek van Strafrecht een nieuwe vervolgingstitel op te nemen. Een nader uitgewerkte strafbaarstelling specifiek voor ambtenaren die de politietoetsing uitvoeren kan de beladenheid van de bemoeienis van het OM bij de toetsing van politiegeweld deels wegnemen.

Tuchtrecht

In relatie tot de toetsing en beoordeling van politieoptreden is meer samenhang en sturing tussen en binnen de verschillende rechtsroutes dringend gewenst. Met grondige aanpassingen kan het huidige politietuchtrecht een goed alternatief worden voor het strafrecht. De procedure moet aan tenminste drie eisen voldoen: transparantie, openbaarheid en onafhankelijkheid. Nu gaat de korpschef alleen over het tuchtrecht. De zaak moet in het openbaar worden behandeld door een onpartijdig college met onafhankelijke deskundigen op basis van alle feiten en de professionele en wettelijke voorschriften. Zo wordt het hele politieoptreden in de beoordeling betrokken, dus ook de toedracht, de informatievoorziening en het handelen van de collega's van de schutter. Het optreden wordt zo getoetst niet alleen op de rechtmatigheid, maar ook op professionaliteit.

Een tuchtaak kan leiden tot een scala aan maatregelen. Wanneer een politieambtenaar een fout heeft gemaakt, kan een correctie op zijn plaats zijn, maar mogelijk is een trainingsverplichting of zijn wijzigingen in werkwijzen of training meer gepast. Ook kan het tuchtcollege zich bekommeren om eventuele slachtoffers. Het tuchtrecht kan de politieambtenaar de zware gang naar de strafrechter besparen. Daardoor zal het draagvlak voor correcties intern groter zijn. Een tuchtrechtelijke procedure legt de verantwoordelijkheid voor de afwikkeling van politiegeweld waar deze primair hoort: bij de politieorganisatie. <<

Literatuur

- Bleijendaal, R., J. Naeyé, P. Chattellon & G. Drenth (2008) *Kracht van meer dan geringe betekenis deel A*, Den Haag: Reed Business.
- BZK Ministerie van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties (1994) *Besluit algemene rechtspositie politie* (BARP), Besluit van 16 maart 1994, houdende vaststelling van de algemene rechtspositie van de politie, Stb. 1994, 214.
- Drenth, G., J. Naeyé & R. Bleijendaal (2008) *Kracht van meer dan geringe betekenis deel B*, Den Haag: Reed Business.

- Hoogdalem-Zomer, G. van (2011) *Verslag Registratie Interne Onderzoeken 2008, 2009 en 2010 bij de Nederlandse politie*, De Bilt: Nederlands Politie Instituut.
- Stel, E. L. A. C., de Groot, R. M., Bervoets, E., van der Torre, E. J. en J.M.I. Visser, (2009), *De Regeling Toetsing Geweldsbeheersing Politie Een evaluatie- en behoefte-onderzoek*. Den Haag: COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement.
- Steeg, M. van der (2004) *Politieel tuchtrecht: Een studie naar juridische aspecten in de praktijk*, Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Timmer, J. (2005) *Politiegeweld. Geweldgebruik van en tegen de politie in Nederland*, diss. VU, Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Timmer J. (2015) 'Rechtspleging na politiegeweld', in: R. Baas, T. Havinga, M. Laemers, H. den Tonkelaar, *Rechtspleging en rechtsbescherming*, Deventer: Wolters Kluwer.
- Timmer, J. & R. Visser (2015) *Gepast geweld: Geweld van en tegen de politie in Nederland*, Amsterdam: Centrum voor Politiewetenschappen VU (te verschijnen).
- Torre, E.J. van der, P.J. Gieling, M.C. Dozy, F.C. van Leeuwen & W. Hamoen (2011) *Veilig politiewerk: De basispolitie over geweldgebruik*, Den Haag: Boom Lemma uitgeverij.
- V&J, Ministerie van Veiligheid en Justitie (2006) *Aanwijzing handelwijze bij geweldaanwending (politie)ambtenaar*, College van Procureurs-generaal 2006A007, Stb. 2006, 143.
- V&J, Ministerie van Veiligheid en Justitie (2010) *Aanwijzing taken en inzet Rijksrecherche, 2010A033, Stcrt.* 2010, nr. 20477; *Aanwijzing handelwijze geweldsaanwending (politie)ambtenaar*, 2006A007, Stb. 2006, 143.

Noten

- 1 Dr. J.S. Timmer is universitair hoofddocent Maatschappelijke Veiligheid aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Zijn (vergelijkende) onderzoek heeft o.a. betrekking op sturing en toetsing van politieoptreden. Hij promoveerde op het boek *Politiegeweld* (2005). Timmer is tevens lid van de Advies- en Arbitragecommissie Rijksdienst en van de Adviescommissie Grondrechten en Functie-uitoefening Ambtenaren en is vrijwillig schaapsherder bij Staatbosbeheer.
- 2 Timmer 2005; Bleijendaal e.a. 2008; Timmer & Visser 2015.
- 3 Van Hoogdalem-Zomer 2011.
- 4 Bleijendaal e.a. 2008; Timmer & Visser 2015.
- 5 Bleijendaal e.a. 2008; Timmer & Visser 2015.
- 6 Stel e.a. 2009.
- 7 Art. 17, Ambtsinstructie 1994.
- 8 Landelijk Melding Formulier, Stb. 2001, 387.
- 9 Totaal 1978-2014: 108 gedood, 594 gewond. Van wie door ongewild schot: 12 gedood en 33 gewond.
- 10 V&J 2010; V&J 2006.
- 11 V&J 2006.
- 12 Drenth, Naeyé & Bleijendaal 2008.
- 13 Timmer 2015.
- 14 Bleijendaal e.a. 2008.
- 15 Van der Torre e.a. 2011.
- 16 BZK 1994. Besluit algemene rechtspositie politie (verder: BARP).
- 17 Van der Steeg 2004, p. 298.
- 18 Art. 77, eerste lid, BARP.
- 19 Van Hoogdalem-Zomer 2011.
- 20 Van der Steeg 2004.
- 21 College van Procureurs-generaal, brief 1998021298/1998010926.
- 22 Timmer 2005.
- 23 Timmer 2005.
- 24 Timmer & Visser 2015.